

В.В. Українець,
аспірант
(Академія адвокатури України)

Поняття “злочинної організації” в українській юридичній літературі

Ключові слова: злочинна організація, злочинні угруповання, ознаки злочинної організації, ієрархічна структура.

У протидії організованій злочинності виключно важливе значення має чітке визначення у кримінальному законодавстві складів злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями. У чинному Кримінальному кодексі України (далі — КК) ці питання розглядаються як у Загальній, так і в Особливій частині. Щодо Загальної частини, то у ч. 3 ст. 28 КК дається визначення поняття організованої групи, вчинення злочинів якою включається до підсистеми організованої злочинності. Слід зазначити, що і до цього часу не всі питання організованої групи знайшли чітке визначення в теорії та на практиці. Але ці питання є окремою проблемою і не входять в завдання даного дослідження.

Виключно актуальним є дослідження поняття злочинної організації. Слід зазначити, що це поняття вперше введено у КК 2001 р. і являє собою найбільш небезпечну форму співучасті.

У кримінально-правовій літературі аналіз поняття злочинної організації досліджувався у коментарях до КК, зокрема такими вченими як М.І. Мельник [9], М.І. Панов [4], І.К. Туркевич [7],

С.Д. Шапченко [8], в підручниках [5], в окремих наукових статтях [2, 3] та в працях інших дослідників.

У 2003 році Л.М. Демидовою захищена дисертація з проблем кримінальної відповідальності за створення злочинної організації, у якій розглядаються окремі питання загального поняття “злочинна організація” [1].

Наведене свідчить про те, що з проблем, які розглядаються, вже висловлені певні погляди. До цього слід додати, що 23 грудня 2005 року Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями” [11], в якій теж знайшли відображення окремі рекомендації щодо поняття ознак злочинної організації.

Незважаючи на наявність розробок з вказаної проблеми, ряд питань залишаються не вирішеними, дискусійними, тому висловлення своєї позиції щодо них сприятиме більш чіткому розумінню поняття злочинної організації. Це і є метою даної статті.

У ч. 4 ст. 28 КК дається наступне визначення поняття злочинної організації: “Злочин визнається вчиненим злочинною

організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (три і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп”.

З цього визначення випливає, що злочинна організація це:

1. стійке об'єднання;
2. має ієрархічну структуру;
3. об'єднує декількох осіб (трьох і більше);
4. зорганізоване за попередньою змовою його членами або структурними частинами для спільної злочинної діяльності.

Злочинна організація може створюватися для виконання наступного:

- а) безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів;
- б) керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб;
- в) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Проаналізуємо перелічені ознаки злочинної організації. Як зазначено вище злочинна організація — це стійке об'єднання. Між тим і організована група також визначається як стійке об'єднання. Природно, що виникає питання, які ж риси властиві злочинній організації як стійкому злочинному формуванню на відміну від організованої групи.

У юридичній літературі в зв'язку з цим зазначається, що стійкість об'єднання осіб у злочинній організації за багатьма рисами схожа з цим поняттям в організованій групі. Між тим окремі вчені в якості спеціальних рис, що визначають стійкість злочинної організації називають те, що така організація утворюється заздалегідь та існує відносно тривалий час [4].

Професор П.С. Матишевський зазначав, що стійкість злочинної організації характеризується:

- а) наявністю постійної групи (членів такого угруповання);
- б) наявністю стійких зв'язків між її членами і взаємодії між її групами;
- в) наявністю визначеного рівня її ієрархічного підпорядкування;
- г) здатністю і готовністю кожного члена угруповання виконати будь-яке завдання, що визначено у плані спільної діяльності злочинної організації. Крім цього між учасниками таких угруповань має місце розподіл обов'язків [6].

З наведеного можна зробити висновок, що вказані автори вважали, що злочинна організація створюється для вчинення низки, а не одного злочину, оскільки тривалий характер її існування передбачає саме таку діяльність.

Професор І.К. Туркевич прямо зазначає, що стійкість як ознака злочинної організації полягає в тому, що така організація створюється для тривалої злочинної діяльності на постійній основі і забезпечується надійним захистом від розкриття [7].

Детально розглянула поняття злочинної організації як стійкого формування Л.М. Демидова, яка зазначає, що по-перше, стійкість об'єднання припускає стійкість внутрішніх зв'язків у злочинній організації. По-друге стійкість об'єднання виражається в тому, що злочинна організація створюється на певний проміжок часу для вчинення більш-менш тривалої спільної злочинної діяльності. Між тим в подальшому тексті Л.М. Демидова припускає можливість створення злочинної організації і для вчинення одного злочину, значного за тривалістю та складністю підготовки до його вчинення [1].

Ця позиція знайшла відображення і в постанові Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” від

23 грудня 2005 року № 13. У вказаній постанові зазначається, що метою діяльності злочинної організації є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів чи тільки одного злочину, що вимагає ретельної довготривалої підготовки [11]. Таким чином злочинна організація може бути створена і для вчинення одного злочину, а не тільки тривалої злочинної діяльності.

На жаль, в юридичній літературі та при аналізі практичної діяльності не наводяться конкретні приклади створення злочинної організації для вчинення одного злочину. Вважаємо актуальним вивчення таких випадків для більш детального визначення ознак злочинних організацій. А за загальним правилом злочинні організації створюються для більш менш-тривалої злочинної діяльності.

У зазначеній постанові Пленуму Верховного Суду України наводяться й інші ознаки злочинної організації, які свідчать про її стійкість. Це виражається в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитися чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів із злочинного середовища тощо).

На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам вказують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності та чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення.

Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах

влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів із злочинного середовища, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо. Вказані рекомендації Пленуму Верховного Суду України є корисними для практики.

Специфічною ознакою злочинної організації, яка не властива іншим злочинним угрупованням, є її ієрархічна структура. У тлумачному словнику української мови термін "ієрархія" тлумачиться як послідовне розміщення посад, чинів тощо від найнижчих до найвищих у порядку їх підлеглості [10].

Щодо ієрархічності злочинних організацій, то в літературі зазначається, що ієрархічність злочинної організації передбачає наявність відповідної структурної побудови об'єднання, яка включає в себе наявність загального керівництва (лідерів), чітко визначену підпорядкованість рядових членів об'єднання його керівникам (у тому числі керівникам структурних частин), вертикальні зв'язки між вищими та нижчими структурами об'єднання, загальновизнані правила поведінки і забезпечення дотримання їх учасниками злочинної організації [9].

Схоже за суттю, але з деякими доповненнями визначення поняття ієрархічної злочинної організації дає і М.І. Панов. Він зазначає, що в злочинній організації співучасники об'єднуються не тільки для безпосереднього вчинення злочинів, а й для керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб чи забезпечення функціонування як цієї злочинної організації, так і інших злочинних груп. Про ієрархічність свідчить і наявність жорсткого контролю, відносин влади і підкорення суворій відповідальності за невиконання, покладених на особу обов'язків. Це злочинне угруповання передбачає наявність внутрішнього устрою самої злочинної організації, внутрішньої жорсткої дисципліни, ви-

конання правил конспірації, розподіл між окремими структурними одиницями певних обов'язків як щодо вчинення певного злочину, так і для забезпечення функціонування самої організації [4].

У згадуваній постанові Пленуму Верховного Суду України ієрархічність злочинної організації визначена більш стисло ніж у розробках науковців. Так в постанові зазначається, що ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємної залежності його учасників або структурних частин під час здійснення спільної злочинної діяльності [11].

Характеристику злочинних організацій за ознакою ієрархічності дає і І.К. Туркевич. На її думку, в середині злочинної організації існують зв'язки по вертикалі між верхніми, середніми та нижніми ланками. На нижній сходинці такої структури знаходяться організовані групи, які безпосередньо вчиняють злочини (на нашу думку, це можуть бути і окремі виконавці).

Середню ланку ієрархічної структури складають групи, які займаються підбором виконавців, контролюють їх діяльність, забезпечують прикриття, виконують функції розвідки і контррозвідки, формують "общак" (спільну касу) і розподіляють його в разі необхідності, виходять на корумповані зв'язки, відмивають кошти, одержані злочинним шляхом, здійснюють персональну охорону тощо.

Верхню ланку становлять організатори і керівники, які планують діяльність злочинної організації в цілому, забезпечують її взаємодію з іншими злочинними формуваннями на регіональному, міжрегіональному та міжнародному рівні.

Зв'язки між переліченими ланками достатньо складні, таємні, здійснюються за неписаними законами злочинного сві-

ту. Для злочинної організації характерна жорстка дисципліна, беззаперечне виконання команд, які подаються ланками вищого рівня. І.К. Туркевич зазначає, що за невеликої кількості учасників, можуть бути відсутні окремі з функціональних груп [7].

Діючий КК визначив мінімальну кількість осіб, які можуть скласти злочинну організацію. Це три і більше особи. Між тим у літературі висловлюються різні точки зору щодо кількісного складу злочинних організацій. Так, наприклад, Л.М. Демидова вважає, що на злочинні організації доцільно поширити загальну кількість ознак співучасті — наявність двох або більше суб'єктів. На думку цього автора, така пропозиція обумовлена тим, що і за мінімальної кількості об'єднання (два суб'єкти злочину) воно може бути стійким, ієрархічним, створеним з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Тому Л.М. Демидова вважає, що суспільна небезпечність такого об'єднання може бути не меншою, ніж у випадках, коли злочинна організація складається з трьох суб'єктів, а вказана пропозиція дозволить більш рішуче боротися з організованою злочинністю на даному етапі [1].

Вказана рекомендація, на нашу думку, є спірною, оскільки створити злочинну організацію, яка б мала ієрархічну структуру, з двох осіб навряд чи можливо.

І.К. Туркевич навпаки вважає, що і з трьох осіб складно утворити ієрархічне об'єднання, тому вона рекомендує внести зміни до ч. 4 ст. 28 КК, збільшивши мінімальну кількість учасників злочинних організацій до п'яти осіб [12]. Необхідний глибокий аналіз практики вчинення злочинів злочинними організаціями в Україні та вивчення міжнародного досвіду протидії організованій злочинності дасть змогу відповісти на питання про найбільш оптимальний варіант кількісного складу злочинної організації, який слід визначити у КК України.

Наступна ознака злочинної організації як об'єднання, зорганізоване за попередньою змовою його членами або структурними підрозділами для спільної злочинної діяльності будь-яких дискусій у науковців не викликає.

У постанові Пленуму Верховного Суду України з цього приводу зазначено, що злочинну організацію слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо

тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації.

Отже, повинна мати місце попередня домовленість про створення злочинної організації. Вступ конкретної особи до злочинної організації означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів.

Список літератури:

1. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Дисертація кандидата юридичних наук, — Х., 2003. — С. 51, 61, 141.
2. Єфремов С. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права // Вісник прокуратури. — 2002. — № 3. — С. 37-42.
3. Єфремов С. Криміналізація організованої злочинної діяльності у чинному Кримінальному кодексі України // Право України. — 2003. — № 7. — С. 95-99.
4. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. — С. 97-98, 92.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник (Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.); Видання 3-тє, перероблене та доповнене / За редакцією М. І. Мельника, В. А. Клименка. — К.: Юридична думка, 2004. — С. 158-160.
6. Матішевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів. — К.: А. С. К., 2001. — С. 173.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. Гончаренка В. Г. та Андрушка П. П. — К.: Форум, 2005, у трьох книгах. — С. 96-99, 97.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, 4-тє видання, перероблене та доповнене / Відп. ред. С. С. Яценко. — К.: А. С. К., 2005. — С. 57-59.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 3-тє видання, перероблене та доповнене / За редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, 2004. — С. 90-91, 91.
10. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. — К.: Аконт. — С. 130.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 року "Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями" // Вісник Верховного Суду України, 2006, — № 1. — С. 2-6, 4.
12. Туркевич І. К. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення протидії організованим злочинності // Матеріали науково-практичної конференції "Протидія організованій злочинності: теорія і практика, досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення". — К. — Х., 2004. — С. 31.

РЕЗЮМЕ

В статті аналізуються нормативно закріплені в Уголовному кодексе України признаки преступной организации через призму общеизвестных научных дефиниций в области лингвистики, социологии, криминологии.

SUMMARY

The article analyzes the features of a criminal organization formally adopted in the Criminal Code through the prism of universal scientific definitions in the sphere of linguistics, sociology and criminology.

*Рекомендовано кафедрою кримінального
та адміністративного права*

Отримано 23.04.06